

მინისტრთა პასუხისმგებლობა (1906 წელი)

ყოველწლიურ უფლებას მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა და ფასი, თუ იგი უზრუნველყოფილია. ხალხს თავისთავად და ნებაყოფლობით არასოდეს არ ეძლევა ესა თუ ის უფლება, იგი ყოველთვის მოპოვებულია ძალით და ის, ვინც ეს უფლებები დაუთმო ხალხს, ყოველ ღონეს ხმარობს, რომ როგორმე ძალა მოიკრიბოს და უკანვე დაიბრუნოს დანაკარგი.

ისტორია სავსეა ასეთი მაგალითებით. 1848 – 49 წლებში სხვადასხვა მთავრობას ხშირად უცდია დანაკარგის დაბრუნება და ზოგჯერ მიუღწევია კიდეც მიზნისთვის. ასევე მოიმოქმედა შარშან და წლეულს რუსეთის მთავრობამაც. მთავრობამ 17 ოქტომბრის წინანდელ დროის დაბრუნება მანიფესტის გამოცემის მეორე დღესვე სცადა და იმ უფლებებს, რომელიც ხალხმა მოიპოვა ხანგრძლივ და მედგარ ბრძოლის შემდეგ, საკმაოდ ნაჭერი ჩამოათალა.

მაშასადამე, საჭირო ისეთი საშუალება, რომლითაც შეიძლებოდა თავისუფლების მოწინააღმდეგეთა ალაგმვა. უწინ ხალხი მეფის დაპირებას ენდობოდა და დანაპირების შესრულებას უცდიდა, მაგრამ თითქმის ყოველთვის მოტყუებული რჩებოდა. მართალია, ზოგ მეფეს ხალხის მოტყუება ძვირად უჯდებოდა, ზოგჯერ მოთმინებიდან გამოსული ხალხი მატყუარა მეფესაც და იმის ტახტსაც მტვრად აქცევდა ხოლმე, მაგრამ ასეთი ამბავი განსაკუთრებული შემთხვევა იყო, უმეტეს შემთხვევაში კი მეფეები ყურსაც არ იბერტყავდნენ და თუ შესაძლებელი იყო, მეორე დღესვე იბრუნებდნენ დაკარგულ უფლებებს.

სხვა გარანტიათა შორის მინისტრთა პასუხისმგებლობა პარლამენტის წინაშე ერთი უძლიერესი იარაღია კონსტიტუციის ხელუხლებლობისა. მინისტრები პასუხისმგებელნი არიან აღმასრულებელი მმართველობის მხრით საერო წარმომადგენელთა წინაშე. ისინი ნიშნავენ ყოველგვარ მოხელეებს, მაშასადამე, დარწმუნებულნი უნდა იყვნენ, რომ ესა თუ ის მოხელე შეეფერება ამა თუ იმ თანამდებობას, ისინი ახორციელებენ პარლამენტის დადგენილებას და ყოველ ახალ კანონს, თვალყურს ადევნებენ პარლამენტის მოქმედებას და ამიტომ მოვალენი არიან, ყოველის თავიანთი განკარგულება და ნაბიჯი ხალხის წარმომადგენელთა სურვილს შეუფარდონ. საერთოდ შემჩნეულია, რომ იქ, სადაც მინისტრები პასუხისმგებელნი არიან პარლამენტის წინაშე, მინისტრებად საუკეთესო მცოდნე და ხალხის ერთგულ კაცებს ირჩევენ. იქ კი, სადაც მინისტრები პასუხისმგებელნი არ არიან, ისინი მხოლოდ გულცივი და მშრალი ბიუროკრატები არიან.

მინისტრების საუკეთესო პასუხისმგებლობისათვის საჭიროა, რომ მათი პასუხისმგებლობა იყოს პოლიტიკური, სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო. პოლიტიკური პასუხისმგებლობა შეიძლება იყოს მხოლოდ პარლამენტურ სახელმწიფოში, სადაც მინისტრები ინიშნებიან პარლამენტის უმრავლესობიდან. მეფეს ან პარლამენტს ნება არა აქვს მინისტრები თავის სურვილით დანიშნოს მეუმცირესთაგან ან ისეთებისგან, რომელნიც პარლამენტის წევრები არ არიან. პარლამენტალურ სახელმწიფოში მთავრობა იმით არის

ძლიერი, რომ მას პარლამენტის უმეტესობა ენდობა. თუ მან ეს ნდობა დაჰკარგა, სამინისტრო მოვალეა სამსახურიდან გავიდეს და ადგილი სხვას დაუთმოს.

სამინისტროს პასუხისმგებლობა ყოველთვის კოლექტიური არ არის. შეიძლება პარლამენტმა მხოლოდ ერთს, ან ორსა და სამ მინისტრს გამოუცხადოს უნდობლობა და სამსახურიდან გადააყენოს. ასეთ შემთხვევაში მინისტრ-პრეზიდენტი მათ მაგივრად ახალ მინისტრებს ნიშნავს და მთელი სამინისტრო ისევ რჩება სამსახურში. მაგრამ მინისტრ-პრეზიდენტი თუ მთელ სამინისტროს სახელით გამოესარჩლა დამნაშავე მინისტრს, მართლება დაუწყო და მასთან ერთად იკისრა პასუხისმგებლობა, მაშინ შეიძლება მთელი სამინისტროც გავიდეს სამსახურიდან. გარდა ამისა სამინისტრო მეფის მაგივრადაც აგებს პასუხს პარლამენტის წინაშე. ინგლისსა, საფრანგეთსა, შვეიცარიასა და ზოგიერთ სხვა სახელმწიფოშიაც მეფის ან პრეზიდენტის განკარგულებას არავითარი ძალა არა აქვს, თუ მას ერთი ან რამდენიმე მინისტრიც არ აწერს ხელს. ამიტომ, თუ მეფემ ან პრეზიდენტმა უკანონო განკარგულება მოახდინა, დანაშაულს მინისტრებს ახვევენ თავზე და პასუხისგებაში აძლევენ. თუ, რასაკვირველია, მეფის განკარგულებაზე მინისტრებსაც ხელი უწერიათ, თუ არა და მეფის განკარგულებას კანონიერი ძალა არა აქვს.

მინისტრთა პასუხისმგებლობა პარლამენტის წინაშე შეუძლებელია არაპარლამენტურ, დუალისტურ სახელმწიფოში, სადაც მინისტრებს ხელმწიფე ნიშნავს თავის ნებით. ავსტრიაში, პრუსიაში და განახლებულ რუსეთში მინისტრებად ინიშნებიან მეფის მოხელენი, რომელნიც, შეიძლება, პარლამენტის წევრნიც არ იყვნენ და, მამასადამე, არც ხალხის ნდობით აღჭურვილნი. ხშირად მომხდარა ისეთი მაგალითი, რომ პარლამენტის უმეტესობას გაუკიცხავს სამინისტრო და მისთვის უნდობლობა გამოუცხადებია, მაგრამ სამინისტროს ყურიც არ გაუბერტყია და სამსახურიდან არ გასულა მხოლოდ იმიტომ, რომ მეფეს არ სურდა მათი სამსახურიდან გადაყენება! მართალია, დუალისტურ სახელმწიფოთა კონსტიტუციებშიაც არის ისეთი მუხლი, რომლის ძალით მინისტრები პასუხისმგებელნი არიან, მაგრამ ვის წინაშე, ვინ არის მათი მოსამართლე? მხოლოდ მეფე და სხვა არავინ. ასეთ სახელმწიფოებში მინისტრები პასუხს აძლევენ დეპუტატების შეკითხვაზე, თავს იმართლებენ, მაგრამ, თუ გამტყუნდნენ და გაიკიცხნენ, მაინც თავისუფლად შეუძლიანთ თავიანთ ადგილებზე დარჩნენ და მეფის დახმარებით წინანდელივით განაგრძონ უკანონობა და ძალმომრეობა.

პარლამენტის წინაშე პასუხისმგებლობის გარდა მინისტრები ყოველ სახელმწიფოში პასუხისმგებელნი არიან სასამართლოს წინაშე, მაგრამ აბსოლუტურ სახელმწიფოებში ასეთი პასუხისმგებლობა უმეტეს შემთხვევაში მხოლოდ ქაღალდზეა დაწერილი, ნამდვილად კი სასამართლო მათ თითქმის არასდროს არ ეხება. პირველი მაგალითი მინისტრის გასამართლებისა მოხდა 1376 წელს ინგლისში. ქვედა პალატამ ლორდთა პალატის წინაშე უჩივლა ორ მინისტრს, რომელნიც ზედა პალატამ დაუყოვნებლივ გადააყენა სამსახურიდან. რიჩარდ II - ის დროს გაასამართლეს და გაამტყუნეს რობერტ დევერი, მიშელ დე-ლა-პოლი და გრაფი სუფოკლი, რომელნიც 1381 წელს მომხდარ გლეხთა აჯანყების დროს და შემდეგაც სამეფო საბჭოს ხელმძღვანელობდნენ. ამათ აბრალებდნენ სასახლის მიერ უზომოდ ფულის ფლანგვას, ომის წაგებას და მეფის რამდენიმე საქციელს, რომლითაც მეფესა და მის მომხრეთ

პარლამენტის გაუქმება უნდოდათ. ბრალდებულთა შორის იყვნენ მეფის მახლობელი მრჩეველნი, გაიძვერა არისტოკრატები და მეფის საყვარელი ქალები, რომელნიც მეფეს ცუდ აზრებს აგონებდნენ და ბოროტ რჩევას აძლევდნენ. 1626 წელს ქვედა პალატამ ლორდთა პალატის წინაშე უჩივლა კარლოს I-ის დიდ მეგობარს ლორდ ბეკინგამს, რომელსაც ქრთამების აღებასა და ხაზინის გაქურდვას აბრალებდნენ. ბრწყინვალე ლორდს მექრთამეობაც დაუმტკიცეს და ქურდობაც. მაგრამ მეფემ მისი დანაშაული თვითონ იკისრა, ბრალმდებელნი საპყრობილეში ჩასხა და პარლამენტი დაითხოვა. 1678 წელს ლორდმა დენბიმ ხელი მოაწერა ისეთ ქაღალდს, რომელიც ცხადად ამტკიცებდა, რომ ინგლისის მეფე კარლოს II საფრანგეთის მეფისგან პენსიას იღებდა. ეს ამბავი პარლამენტმა გაიგო და დენბის საბრალმდებლო ოქმი შეუდგინა. მას ამტყუნებდნენ იმაში, რომ 1. მონაწილეობა მიიღო სიმაგრე კალეს გაყიდვაში, 2. ხელს უწყობდა პაპიზმს, 3. ფლანგავდა სახაზინო ფულს, 4. მეფეს პარლამენტის დათხოვნას ურჩევდა და 5. საიდუმლო მოლაპარაკება გამართა ინგლისის მოსისხლე მტერთან, საფრანგეთის მეფე ლუი XIV-სთან. დენბი სასჯელს ასცდა. ამისთანა მაგალითი ბევრი იყო ინგლისის ისტორიაში, მაგრამ ლორდთა პალატა ყოველთვის ამართლებდა ბრალდებულ მინისტრებს და გუბერნატორებს. მაგრამ ინგლისელებმა საამისო ხრიკიც მალე მოიგონეს: ლორდთა პალატას მოსამართლის უფლებები ჩამოართვეს და იმ დღიდან ყველას, - მუმას, გლეხს, გრაფს, მდიდარს და მინისტრსაც ასამართლებს ჩვეულებრივი სასამართლო.

საფრანგეთში დეპუტატთა პალატას ნება აქვს მინისტრები სენატს გადასცეს გასასამართლებლად. 1830 წელს, რევოლუციის შემდეგ დეპუტატთა პალატამ უჩივლა მთელ სამინისტროს, რომელსაც ბრალად სდებდა „არჩევნების დამახინჯებას იმ აზრით, რომ ხალხისთვის თავისუფლება წაერთმიათ“ და სამოქალაქო ომის გამოწვევის სურვილს მერთა პალატამ მინისტრ-პრეზიდენტად ნამყოფს პოლინიაკს გადაუწყვიტა უფლებათა ჩამორთმევა და სამუდამო დატუსაღება. სასამართლოს დადგენილება შესრულებული იქნა.

საზოგადოდ მიღებულია, რომ მეფეს ან პრეზიდენტს ნება აქვს, დამნაშავეს დანაშაული აპატიოს და სასამართლოს დადგენილება გააუქმოს. ცხადია, რომ მეფე ყოველთვის მოინდომებს ამ უფლებით სარგებლობას და დასჯილ მინისტრს სასჯელს აპატიებს, მაგრამ ამ შემთხვევაში კონსტიტუციით მეფეს უფლება აქვს დამნაშავე მინისტრს დანაშაული აპატიოს მხოლოდ მაშინ, თუ პარლამენტი შესაფერ შუამდგომლობას აღძრავს. თავის ნებით მეფეს ნება არა აქვს სასამართლოს დადგენილება გააუქმოს და მინისტრი სასჯელს გადაარჩინოს.

არც კონსტიტუციას და არც მინისტრთა პასუხისმგებლობას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, თუ ერთიც და მეორეც უზრუნველყოფილი არ არის რეალურ ძალთა განწყობილებით და ურთიერთობით, რაიც ბრწყინვალედ დაამტკიცა ფერდინანდ ლასალმა. დაწერილ კონსტიტუციას და კანონებს მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა, თუ ხალხს შეუძლიან მისი დაცვა, კონსტიტუცია ორნაირია: კლასიური და დემოკრატიული. თუ სახელმწიფოში ძალა რომელიმე კლასის ხელშია, პოლიტიკური ბატონობაც მას ეკუთვნის. თუ რეალური ძალა დემოკრატიის ხელშია, ასეთ სახელმწიფოში მართოდენ თავადაზნაურობისა და კაპიტალისტების ბატონობა შეუძლებელია. ყოველი კონსტიტუცია გამომხატველია სახელმწიფოში მომქმედ ძალთა განწყობილებისა და ამიტომ მინისტრთა პასუხისმგებლობასაც მხოლოდ იმ სახელმწიფოში აქვს ნამდვილი მნიშვნელობა, სადაც დემოკრატიულ ელემენტებს რეალური

ძალა აქვთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში დაწერილ კანონებს მინისტრთა პასუხისმგებლობის შესახებ არავითარი პრაქტიკული მნიშვნელობა არა აქვს.

ფართო თავისუფლება, დემოკრატიული კონსტიტუცია, დემოკრატიული კანონები და დემოკრატიული დაწესებულებანი შესაძლებელია მხოლოდ იმ სახელმწიფოში, სადაც ხალხს ძალით მოუპოვებია ყველა ეს და შემდეგშიაც ძალით დაიცავს და გააფართოვებს თავის უფლებებს.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა: კონსტანტინე მეგრელიძევილმა